

Ágoston Pribilla Valéria

LUCIAN FREUD ENTERIÓR PADDINGTONBAN CÍMŰ FESTMÉNYÉNEK KOMMUNIKATÍV JELENTÉSE

A vizuális műalkotások elsősorban közvetlen érzékelés útján hatnak ránk, látási élményt, olyan formai-optikai benyomást ébresztenek, mely csak megfelelő értelmezés által válhat információssá. A művek jelentésének értelmezése által kapott információk a valóságra vonatkozó ismereteinket bővítik, segítik a mélyebb összefüggések feltárását, érzékenyebbé, fogékonyabbá tesznek a világ dolgai iránt és nem utolsósorban lehetővé teszik a valósággal való mélyebb, autentikusabb élményviszony kialakítását. Hiszen minden műalkotás valóságelemekből építkezik azazal a megszorítással, hogy válogat a valóság kínálta elemekből, átrendezi azokat, a lényeges részeket kiemeli, a lényegteleneket alárendeli. Mindez rendkívül fontos a vizuális művészetekkel való kommunikáció megvalósítása szempontjából, mivel a fontos részek hangsúlyos jellege figyelmünket az információt hordozó elemekre irányítja.

A közvetítés, az információtovábbítás módja és eszköze, a különböző vizuális művészetekben más és más. Értésüket, a közlemények dekódolását sajátos nyelvük teszi lehetővé. Vizuális véleménynyilvánításukban jellegzetes jelkép- és formarendszer áll rendelkezésükre. Kifejezési eszközeik sajátos jelrendszert képeznek, melyek meghatározott információk továbbítására alkalmasak. Így például a festészet elsősorban színekkel, a szobrászat plasztikai formákkal, a fotóművészet kép kivágással stb. közvetíti mondanivalóját.

A továbbiakban a festészetnek csak információhordozó szerepéről beszélünk. A művész — (az adó) a vizuális művészet sajátos jelrendszere által vizuális jelenség formájában továbbítja a vevő irányába, melyet ez utóbbinak kell desifrizoznia. Azonban a dekódoláshoz feltétlenül ismerni kell azokat a kifejezési eszközöket, melyek információhordozók egy festmény esetében. Szándékolt szemantikát hordoznak a következő elemek: szín, tónus, fény, térbeli elhelyezés, világosság, homály, méret, arány, perspektíva. Egy kép mégsem tekinthető csupán a formákkal és színekkel folytatott játék vizuális eredményének, hanem mindenekelőtt a mű által kifejezett eszme pontos közvetítőjeként van jelen. Különösen

a kortárs művészetben gyakori jelenség az eszmei jelentés megfejtésének, az értéknek a problémája „a nem értem”, aminek következtében a kommunikáció megszakad, hiszen az adó által feladott közlemény dekódolása a vevő részéről akadályba ütközik. Megítélésem szerint azonban megfelelő segédeszközökkel újra lehetővé válhat a kommunikáció, Heinrich Wölfflin szavaival, nemcsak látni kell megtanítani az embereket, hanem a látás számára segédeszközöket, szabályszerűségeket is kell konstruálni. Bár azt hiszem, itt hallatlanul nagy rugalmasságra van szükség, a segédeszközök valóban segédeszközök kell hogy maradjanak és nem úgynevezett kulcsok, melyek a megkövesedett kategóriákban való gondolkodást táplálják. Különösen vonatkozik ez napjaink művészetére, amelynek értelmezésében az ilyen kulcsok rengeteg információtorzulást okozhatnak. „Ha a kiállítási terembe lépve kívül hagyjuk esztétikai előítéleteinket, a szépségre vonatkozó konvencionális eszméinket, és azokat a racionalista reményeinket, hogy a művészetnek meg kell tanítania minket a dolgokra, illetve ábrázolnia kell őket, akkor megfelelőbb állapotban vagyunk ahhoz, hogy ezek a művek hatást gyakoroljanak ránk és létrejöjjen közöttük és közöttünk az a »szuperkommunikáció«, amely az igazi esztétikai élményt teszi.”¹

A következőkben Lucian Freud angol festő Enteriőr Paddingtonban című képének kommunikatív jelentését kísérlem megvilágítani. A festmény Terry Measham válogatásában megjelent Modern művészek 1945 után című antológiában található. A mű keletkezésének időpontja 1951. E két nyelvi kód bizonyos értelemben megkönnyíti további vizsgálódásainkat. Paddington London külvárosainak egyik, s mint ilyen, bizonyos jelentés kapcsolódik hozzá (a munkásság, kevésbé tehetősek világa, erre utal a képen látható, az utcán zsebre tett kézzel áldogálló munkásgyerek figurája), 1951 pedig közvetlenül a II. világháború utáni időszakot jelenti, melyben még elevenen élnek a háború emlékei.

Az angol művészek egy csoportja felfokozott érzékenységgel reagált az emberi értékeket veszélyeztető jelenségekre. A háború borzalmas emlékei, a megrázkódtatások egész sora, ami még ezután következett, alapjaiban ingatta meg az emberek biztonságérzetét, nem egy művésznél befeléfordulást eredményezett. Műveiken szorongás, feszültség érződik, mely jól érzékelteti a háború utáni évek hangulatát, annak a kornak a levegőjét, melyben minden háborús szörnyűség napvilágra került, s amikor először fenyegette az embert a teljes megsemmisülés. Freud műve a kor szellemiségéről, az egyén veszélyeztetettségéről informál sajátos módon. Célja egy szorongó lelkiállapot körüljárása, kiélesítése. A képen látható emberi alak gondolkodó típus, aki teljes intenzitással éli át kora bizonytalanságát, veszélyeztetettséget árasztó hangulatát. A háború okozta mélyen vésett sebek kitörölhetetlenek és minden ami az erőszakra emlékeztet, önkéntelenül is ellenállásra késztet. A háború emléke még olyan friss, hogy már egy hegyes levelű növény láttán is ökölbe szorul az ember keze. Úgy tűnik, mintha egy félbemaradt lépést látnánk. A szétvetett láb és az ökölbe szorult kéz az örökös harci készenléteket, a testtartás némi

lezserséget tartalmaz, bár ez utóbbi inkább az ábrázolt alak természetéből ered. Tekintetén megtorpanás tükröződik, tétován mered maga elé, a növény többé már nem növény, hanem az ember elé toppanó ellenség. Már méreténél fogva is tolakodónak, erőszakosnak érezzük, s mintha a valóságos térérzet is megingana általa (a méret itt a fontosságon alapuló hierarchia kifejezője). Freud képen a feszültség egy pillanatra sem enged fel, sőt a háttér is csak fokozza, kiélezi. Az érzés annyira hangsúlyos és egyértelmű, hogy nem tűr meg semmiféle lazítást, lehetlenné tesz mindenfajta enyhítést mind a háttérben, mind a széleken. Minden részlet feszült, spannolt lelkiállapot megjelenítésére összpontosul.

Lucian Freud műveinek gyakori képkalkotó elemét képezik a növények. Az általuk sugallt hangulati töltés a műalkotás jelentéstartalmának aláhúzására, fokozására szolgál. Példánkban a kócos, rendezetlen növény leveleinek hegyesszögei félreérthetetlen hordozói egy harcias, agresszív tartalomnak. A színek expresszív értéke szintén sajátos információt tartalmaz. A képen látható zöld szín nem megnyugtató, semmiképpen sem lehetne például a remény, a termékenység, a hit vagy a tudás kifejezése. A levelek ilyen zöldje a száraz részek ellenére is aktivitást sugall. A háttér sűrű tónusa passzivitást, komolyságot fejez ki. Freud főként tört színeket használ, az egyedüli teltett szín a szőnyeg vörös színe és ez az egyetlen pozitív töltésű részlet a képen, mely e fenyegetettség uralma ellenére is az élet igenlését jelenti, a szellemi hatalmat hirdeti és ezáltal válik pozitív információhordozóvá. Következésképp a festőnek sikerült úgy megragadni a lényeges részleti jellemzőket, hogy minden részlet az összkép, az összefüggések felismerésére utal. A tartalmat hordozó részletsajátságok világosak, kifejezőek és ezért a közvélemény dekódolása sem problematikus. Azonban „a művészet és irodalmi kommunikációban a vevő mindig nagyfokú szabadsággal rendelkezik a kibocsátóval szemben a közlemény dekódolása terén, másként szólva a kommunikált dolog nem más, mint maga a kommunikáció, a kibocsátott dolog az, amit vesznek és semmi más”.²

Műalkotás csak közönség által létezik, amely rendkívül heterogén összetételű lehet, s ez magával vonja a műalkotás értelmezésének eltérő módjait.

A továbbiakban a műalkotás értelmezésének sokféleségét szeretném illusztrálni középiskolás tanulók ugyanezen képről készült véleményezéseivel. A tanulók feladata az volt, hogy a mű címének, szerzőjének, keletkezése időpontjának ismerete nélkül kíséreljék meg kibogozni annak jelentését. Előrebocsátom, hogy az elemzést nem előzte meg semmiféle magyarázat, ami befolyásolhatta volna a kép közleményének megfejtését. A munkák közvetlenül a tanév elején készültek, a tanulók tehát csakis a már addig elsajátított és birtokukban lévő műértésüket hasznosíthatták.

A válaszokat nagyon sokféle szempont szerint lehet elemezni. Cé-

lom azonban mindössze az volt, hogy szemléltessem a közlemény dekódolásának sokféleségét, a kép által közölt információ értelmezését.

„Egy meggyötört embert ábrázol, akit a hervadó, sárguló növény az elmúlásra emlékeztet.”

„A festmény szerintem egy irodai beosztott társadalmi helyzetét ábrázolja, mély szociális problémát feszeget . . .”

„Szerintem ez az ember egy proletár, akin látszik a fáradtság és a kimerültség. Szemeit mereven a virágra szegezi, kezét ökölbe szorítja. Ebből arra következtetek, hogy valami kellemetlen érzést keltett benne a növény.”

„A figura öltözkéről ítélve a munkásosztály rétegeiből való. Keze ökölbe szorul, egységet, kitartást követel . . .”

„A férfi tekintete idegességet, nyugtalanságot, valamitől való retteget fejez ki. Ebben a lelkiállapotban mintha a szúrós levelű növény csak fokozná félelmét.”

„Hátrahőkölő, megfélemlített ember áll előttünk. Tehetetlenségét a művész egy cserépbe helyezett növény magárahagyatottságával állítja szinkronba. Az ember farkasszemet néz a pálmával. Csodálkozik, hogy még az is nagyobb tőle. A kép hangulata rendkívül nyomott . . .”

„Egy ember és egy növény megmagyarázhatatlanul szembe került egymással . . .”

„A festő a XX. század legégetőbb problémáját, az elidegenülést ábrázolja, sivár környezet, kopott színek. Egyedül a szőnyeg színe eleven . . .”

„Egy megtört, sok mindent átélt ember, aki hivatalos helyen jár, egy fogadóiroda előszobájában, s hirtelen szembetalálja magát a növényvel, mely mintha leteperni akarná.”

„A XX. század emberének bizonytalan érzését fejezi ki.”

„Az embernek mintha egy kicsit rémült lenne az arca, mintha a növény megtámadta és a sarokba szorította volna. Ugyanakkor azonban az arcon lebecsülés is leolvasható . . .”

„. . . Minden olyan egyhangú . . .”

„Túlságosan dokumentáris, fényképszerű alkotás. Túlságosan hétköznapi, nincs különösebb művészi értéke.”

„A kép nagyon szép, csak a nap egy kicsit kivette a színét. A képnek az Egyhangúság címet adnám.”

„A kép nem tetszik, mert egy idegroncsot ábrázol.”

„... a szomorúság képi, művészi megfogalmazása, bár úgy találom, hogy ehhez a színek túl világosak.”

„... valami bonyolult lelkiállapot kifejezése, az ember rendületlenül figyel a virágra, s mintha jelenlegi kilátástalan helyzetét összehasonlítaná a sárguló levelű növényvel. Miért olyan lángoló piros a szőnyeg? Szerintem nem illik ide...”

„Az ember merengve, veszélyt sejtve szemléli az egzotikus növényt. Egy bizonytalan lelkiállapotot fejez ki, s a tüskös növény csak fokozza ezt.”

„Egy tönkrement, beteges tisztviselő arckifejezése, félelmet és zárkózottságot árul el. A kép nem új keletű, hiszen az utcán gázlámpák vannak...”

„Mély tünődés, magány, melyben a növény szerepe is döntő...”

„A növény eszébe juttatja félresikerült életét, s talán most azon tünődik, hol rontotta el?”

„... Mintha nem is élő ember lenne, olyan hullaszínű a bőre, a pálma sem egészséges...”

„Amint megpillantotta az embermagasságú növényt, valami szorítót, elnyomót érez, mintha valami furcsa szörnnyel állna szembe. A kép valami ellenségességet akar kifejezni.”

„A nagyvárosban élő ember magányosságát, idegenségét ábrázolja. A növény, az emberrel szemben álló másik élőlény zavarba ejti.”

„A festő az ember és a virág valamilyen viszonyát mutatja. Úgy tűnik, meg akarja ütni a szúrós levelű növényt. Feltételezem, hogy ellenséget lát benne. Egy társadalmi probléma megjelenítése — a növény idős már, levelei sárgulnak, azonban gyökere igen mély és szerteágazó. Szimbolizálhatja a burzsoáziát, tehát két társadalmi osztály szembeállítását...”

„Nincsenek nyugtató színek a képen, a zöldnek ilyen sárgába történő átmenete és a piros szőnyeg ingerlékennyé tesz.”

„... tekintete az előtte álló kaktuszra mered, amely mintha a világ keserűségét jelképezné, amelynek látása az embert sarokba szorítja. A szürkességben a vörös szőnyeg a jövő szimbóluma . . .”

„A komoly arckifejezés és a haragoszöld növény mintha arra utalna, hogy ők ketten ellenségek . . .”

„... egy elgondolkodó ember áll előttünk. A szobanövény levelei ragadozó állat csápjaira hasonlítanak. A sok komor színtől a piros is hidegnek tűnik . . .”

„A festő az emberiség bizonytalan jövőjét festi le . . .”

„Ez a virág azt bizonyítja, hogy ennek az embernek egész életében védekeznie kellett ellenségeitől . . .”

„A férfi ijedten áll és talán kezét ütésre emeli, mert ez a növény mintha támadna. A növény egy szörnyre hasonlít. Levelei hegyesek és felső részük, mintha szőrös lenne. Szerintem a férfi idegen helyen jár, keres valakit, s ijedten néz szembe ezzel a növényvel.”

„A kép nem szép . . ., a szürkés háttérhez szinte odakívánczik a vörös szőnyeg . . . Érdekes figura! És a cipője! . . . Direkt magára hívja a figyelmet. Régimódi munkáscipő. Nem olyan, mint a John Travoltáé. Ez egy munkás . . .”

„A nyugati világ kizsákmányolt osztályát jelképezi . . . Ez a kaktuszféleség még kilátástalanabbá varázsolja az amúgy is szürke, mogorva környezetet. Maga a növény talán a kizsákmányoló osztályt, a tőkéseket ábrázolja.”

„Egy szimbolista alkotás, a növény levelei a keselyű csőrére emlékeztetnek, úgy áll a szőnyeg szélén, mint valami nagyhatalom, aki nem adja meg magát egykönnyen. Ez a gőg rettent el az embert. Társadalmi ellentét, ez a kép jelentése . . .”

„Természetvédelem . . . Rég sétáltam az erdőben, ahol madárfüttyöt, nem pedig motorzúgást hallani.”

„Egy szürke emberről, egy munkásról van szó, aki hivatalos helyen jár (emeletes épület, nincs függöny az ablakon). A vörös színű szőnyeg a forradalmat jelképezi. A képnek az Utópia címet adnám.”

„Ez a figura, mintha élete legnagyobb tragédiáját élte volna át. Előtte a növény újra felébreszti ezt az érzését.”

„A szoba üres, kietlen. Az előtérben áll a növény, amely egyetlen élő társa az embernek ebben a környezetben. A növény a természet jelképe, mely nem tudja elviselni a civilizáció által kitermelt szennyezettséget...”

„A virág talán valamilyen rossz eseményre emlékezteti az embert, ezért szemléli azt olyan ellenségesen. A kezében tartott meggyújtatlan cigaretta arról árulkodik, hogy hosszabb ideje áll így és elgondolkodik ezen a kellemetlen találkozón.”

„... arca megpróbáltatásokról árulkodik, válságos lelkiállapotban van. Fél valamitől... a kép nem tartalmaz »élő« színeket.”

„Tanácstalan helyzet, ütne, de félúton megáll, ez az a pillanat, amit a festő megörökít. Jó lenne, ha lenne folytatása ennek a képnek, akkor könnyebb lenne megfejtetni jelentését. A kérdés az, meddig tart ez a tanácstalanság, mikor oldódik fel?”

„A festő a képen valószínűleg két élőlény találkozását próbálta megörökíteni, az emberét és a növényét. Ez a találkozás azonban nagyon sivár környezetben történik és így az élőlényeket is életteleneknek, szobroknak szemléljük. A művész ezzel nemcsak az emberek egymástól, hanem minden élőlénytől való elidegenülését bizonyítja. Ezt a hatást a szürke szín dominálása adja.”

„A képen hidegség tükröződik. A szürke fakó színárnyalatoktól élesen rajzolódik ki a padlózat bordós színe. Az előtérbe helyezett növény mellett a személy csak díszletnek tűnik. Az egész alkotást ridegnek nevezném. Szerintem mondanivalója, hogy az ember gátlástalanul harcol, környezete idegenné válik számára, a személy arca bizonyos közönyösséget tükröz. Az ablakon túl látható a külvilág, ami szintén borús és egyhangú. Az ember olyan a képen, mintha tárgy lenne, részlet, mintha minden tárgy különálló lenne, de mégis szorosan egybeolvadó. A mű az embert ábrázolja, aki elveszti emberiségét, arca nem kifejező, nem energikus, inkább lemondó nemtörődömség van rajta, megadás az életnek.”

„A férfi tekintetén az elszántság mellett némi félelem is tükröződik talán azért, mert a növény a nagyobb.”

Az elemzésekből kiderül, hogy a tanulók mindegyike fel tudta sorolni azokat a jelenségeket, melyek a kép információhordozó szerepét töltik be. Szinte kivétel nélkül az ember és a növény viszonylatában keresték a megoldást, észrevették, hogy a méret hasonlósága valamilyen módon összekapcsolja az elemeket. Érdekes elidőzni a képen látható ember lelkiállapotára vonatkozó megállapításaiknál. A tanulók a megtörtenség,

kimerültség, ijedtség, rémület, bizonytalanság, elszántság, tanácsstalanság, ellenséges magatartás, merevség, feszültség, elégedetlenség, fenyegetettség jeleit látják az ember arcán. A növényt szintén negatív töltésűnek magyarázzák. Kaktuszféleségnek, virág nélküli növénynek, szúrós levelű trópusi növénynek, szörnynek, keselyű ábrázatúnak, tüskös egzotikus növénynek nevezik. Az ember és a növény is kellemetlen információk továbbítását vállalják, ez egyértelműen kitűnik a véleményezésekből, sőt az is, hogy kettejük kapcsolatában kell keresni a megfejtést. A vörös szőnyeg jelenléte kicsit zavarba ejtette a tanulókat, a sok tompa szín után érthetetlennek találták a rikoltó, élesen vörös használatát. Ez a szín valahogyan nem illett bele a képletbe, s konvencionális megfontolásból hajlamosak voltak a vér, a forradalom jelképének tulajdonítani. Az információhordozó elemek felismerése viszonylag problémamentes, azonban a kép jelentésének megfejtése már sokkal összetettebb, hiszen a természetről való gondoskodás hiányától, az elmúlás képi megfogalmazásán át egészen az osztályharc megjelenítéséig terjed az értelmezési tartomány. Nemcsak művészi-esztétikai igényüknek adtak hangot, hanem gyakran szubjektív érzelmi tényezők irányították véleménynyilvánításukat, ami természetes is, hiszen a vizuális nyelv kifejezési eszközeiről, hatásairól keveset tudnak. Ezért a felszíni, a lényegét is magukba hordozó jelenségekből olykor elhamarkodó következtetéseket vonnak le, megrekednek egy bizonyos szinten, s nem jutnak el a lényegig. A közlemény megfejtésének pontosításában nélkülözhetetlennek tartanám a képek elemzésében bizonyos jártasság kialakítását, vizuális nyelv és kommunikáció kifejezési eszközeinek alaposabb ismeretét.

A tanulók elemzéseik érzékletesen példázzák azt az igazságot, miszerint a művészetekben nemcsak az alkotás tekinthető kreatív aktusnak, hanem az elsajátítás is alkotó folyamatot jelent, persze csak akkor, ha a dekódolást, az értelmezést nem akadályozza a megkövesedett kategóriákban való gondolkodás jelenléte.

Jegyzetek

- ¹ J. L. Aranguren: Nem nyelvi kommunikáció: zene és képzőművészet. 230. o. — Társadalmi Kommunikáció, Szöveggyűjtemény. Válogatta és fordította: Józsa Péter. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
- ² Uo. 226. o.

Rezime

Komunikativno značenje slike Enterijer u Padingtonu od Lisijena Frojda

U ovom radu reč je o slikarstvu kao vizuelnoj pojavi i o njenoj ulozi na polju prenošenja informacija.

Vizuelna umetnost pa i slikarstvo ima jedan sopstveni sistem znakova koje su pogodne za prenošenje informacija.

Autor u svom radu ističe raznovrsnost tumačenja jednog slikarskog dela, preko pismenih mišljenja srednjoškolaca, koji su imali za zadatak da navedu one elemente na slici koje prenose informaciju i da objasne značenje posmatranog dela. Učenicima nisu davane nikakvi podaci o slici niti o slikaru.

Sabrana mišljenja i njihova analiza su pokazala da je skoro svaki učenik znao odrediti one znakove kojima je poverena prenošenje informacija. Skoro je svaki od njih tražio rešenje u — na slici prisutnoj — relaciji čovek-biljka. Međutim mnogo teže su rešavana značenja slike jer su ovde veoma različita tumačenja. Često su njihova subjektivna osećanja usmeravala analizu, što je i razumljivo, pošto vrlo malo znaju o sredstvima izražavanja pomenute umetnosti.

Ova analiza je pokazala da u umetnosti nije samo stvaranje kreativan čin, nego i recepcija, tumačenje, savlađivanje umetničkih dela može biti stvaralačka aktivnost, ali samo onda, ako kroz tumačenje pomenutih dela ne progovara jedna usmerenost prevaziđenog shvatanja.

Resümee

Kommunikative Deutung des Bildes „Interieur in Paddington“ von Lucian Freud

In dieser Arbeit wird über die Malerei als visuellen Erscheinung gesprochen und über ihre Rolle der Überführung von Informationen.

Die visuelle Kunst hat — und damit auch die Malerei — ein besonderes System der Zeichen, die der Überführung von Informationen entsprechen.

Der Verfasser unterstreicht in seiner Arbeit die Verschiedenheit von Erklärungen eines Malwerkes, durch schriftliche Erklärung der Schüler einer mittleren Schule, die die Aufgabe gehabt haben, die Elemente aufzuzählen, die im Bilde Informationen übertragen sowie die Bedeutung des untersuchten Werkes zu erklären. Den Schülern wurden keine Angaben über das Bild und über den Maler gegeben.

Die eingebrachten Gedanken haben bewiesen, dass fast alle Schüller, die Zeichen gefunden haben, denen die Übertragung der Informationen zugetraut wurde. Fast ein jeder hat die Lösung in der im Bilde bestehenden Relation Mensch — Blume gesucht. Die Lösungen über diese Bedeutung des Bildes waren jedoch viel schwerer gewesen da hier mehrere Erklärungen möglich sind. Oft haben ihre subjektive Gefühle die Analyse beeinflusst, das selbstverständlich ist, da sie sehr wenig über die Ausdrucksmittel der genannten Kunst wissen.

Diese Analyse bewies, dass in der Kunst nicht nur die Erschaffung eine kreative Aktivität bedeutet, sondern auch die Rezeption, die Erklärung und Bewältigung schaffende Aktivität sein kann, jedoch nur dann wenn durch die Erklärung des genannten Werkes nicht ein schon vorübergegangene Erfassung gebraucht wird.